

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.

Nordkalottfolkets forslag – plenum mars 2024

Innholdsfortegnelse

1. SAK 05/24 Sametingets overordnede vurderinger	3
Innledning	3
Støtte til kvener/norskfinner og skogfinner.	3
Personlige historier	4
Majoritetsbefolkningens tap	4
Sametingets tilnærming til forsoning	4
Likeverdighet	6
Stortingets ansvar	6
Formidling av vår felles historie med fornorskning og urett	7
2. Sak 06/24: Menneskelige omkostninger	7
Innledning	7
Kommisjonens forslag til tiltak	8
Sametingets forslag til øvrige tiltak under tiltak 4.6:	8
Sametingets forslag til øvrige tiltak under tiltak 5.8:	9
3. SAK 07/24: Pilar 1 - Kunnskap og formidling	11

Innledning	11
Kommisjonens forslag til tiltak:.....	12
4. SAK 08/24: Pilar 2 - Språk og opplæring	14
Innledning	14
Tiltak 2.1	15
Tiltak 2.2	16
Tiltak 2.3	16
Tiltak 2.4	17
Tiltak 2.5	17
6. Sak 09/24: Pilar 3 - Kultur og kulturminner	18
Kunst og kulturuttrykk	18
Kommisjonens tiltak	19
Sametingets forslag til supplerende tiltak	21
Samisk naturbrukskultur må gjenopprettes	21
Likestilling i reindriften	24
Åndelighet og samisk verdensbilde	24
6. Sak 10/24: Pilar 4 - Forebygging av konflikter	24
Innledning	24
Kommisjonens forslag til tiltak pilar 4	25
Sjølaksefisket	27
Reindrift	28
7. SAK 11/24: Pilar 5: Implementering av regelverk	28
Innledning	28
Kommisjonens forslag til tiltak pilar 5: Implementering av regelverk.....	29
Sametingets forslag til tiltak pilar 5: Implementering av regelverk	30
8. Sak 12/24: Næring	31
Utmarksnæring, kombinasjonsnæring og utmarksbruk.....	31
Samiske næringskombinasjoner	32

1. SAK 05/24 Sametingets overordnede vurderinger

Erstatter rådets forslag:

Innledning

Rapporten “**Sannhet- og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner**” gir en grundig gjennomgang av fornorskningshistorien. Selv om rapporten ikke gir et fullstendig og dekkende bilde av all uretten som er blitt begått, utgjør den likevel betydelig dokumentasjon av fornorskningen og dens konsekvenser. Myndighetene benyttet et bredt spekter av virkemidler for å assimilere oss som norske. Kommisjonen har tydelig tegnet et bilde av at vår felles historie i Norge, både fortid og nåtid, er preget av alvorlig urett. Sametinget takker kommisjonen for deres grundige og viktige arbeid. Rapporten gir et solid grunnlag for alle i den videre forsoningsprosessen.

Samtidig er Sametinget oppmerksom på at deler av nyere historie kunne vært viet større fokus. Det er få unge og unge voksne som er intervjuet. Dermed vet man lite om konsekvenser for yngre samer, etter den fornorskningen som er skjedd. Det kan også være mange unge som har forsonet seg med historiske fakta, og som ønsker å bringe sin samiske kultur inn i et moderne samfunn. Dette er tema som bør innarbeides i arbeidet med sannhet og forsoning.

Sametinget registrerer også at den reindriftssamiske næringen har fått adskillig større fokus enn noen annen næring- og kulturutøvelse. Dette skyldes antakelig at denne er beskyttet av lovverk, og har fått utviklet seg over de senere generasjoner. Det er dermed en levende og sterkt dokumentert del av samisk kultur, hvor det er enkelt å få både informanter og finne offentlig informasjon. Kommisjonens mandat sier at «Kommisjonen skal ta utgangspunkt i den eksisterende forskningen på området og la denne danne hovedgrunnlaget for sin fremstilling». Dermed vil andre samers kultur og næring blitt neglisjert, og det har dermed antakelig blitt mer utfordrende å samle dokumentasjon fra denne. Det er et paradoks at de som har opplevd sterkest fornorskning, eksempelvis sjøsamiske næringene og alminnelige fastboendes næringer og naturbruk er viet såpass lite fokus, spesielt i tiltaksdelen. Det pålegger derfor både Sametinget og Stortinget å fremme og gi tilbake disse folkene deres rett til egen kultur.

Støtte til kvener/norskfinner og skogfinner.

Rapporten skildrer fornorskningspolitikk og urett utøvd mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Siden 1970-tallet har det vært iverksatt tiltak som har hatt som mål å styrke samisk språk og kultur. Dette i motsetning til kvener/norskfinner og skogfinner. Mens samer har fått offentlig unnskyldning fra både Kong Olav og statsminister Bondevik har disse to gruppene ennå til gode å få en slik offentlig beklagelse. Tiltakene for å ivareta kveners/norskfinner og skogfinneres språk og kultur er også svært beskjedne i forhold til tiltak som allerede er igangsatt for å styrke samisk språk og kultur.

Som samenes folkevalgte organ, vil Sametinget uttrykke sterk og tydelig støtte til kvenenes/norskfinnerenes og skogfinnerenes rett til tiltak som retter opp i urett de har opplevd. Vi vil også støtte deres egne forsoningsprosesser, definert ut ifra deres behov og ønsker. Sametinget

vil også fremheve viktigheten av at Stortinget sikrer ressurser til forsoningsprosesser for alle gruppene, og da spesielt kvener/norskfinner og skogfinner. Sametinget vil også være lydhøre for hvordan vi best mulig kan utøve vår solidaritet med disse gruppene.

Personlige historier

Sametinget anerkjenner at det finnes like mange historier og erfaringer om fornorskingspolitikken, fornorskingsprosessene og dens konsekvenser som det finnes individer direkte og indirekte berørt av denne politikken. Vi er klar over at mer enn 700 personlige historier samt annen dokumentasjon om dette temaet nå er hentet inn, analysert og gjort kjent. Samtidig erkjenner vi at dette kun utgjør et utvalg av de mange historiene og erfaringene som vårt folk har måttet gjennomgå. Det finnes også historier og dokumentasjon som er gått tapt med tiden, og som vi aldri vil kunne få tilgang til. Vi forstår at det kan være områder i Sápmi som ikke er omtalt eller inkludert i rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen, men Sametinget definerer kommisjonens rapport som et svært godt utgangspunkt for forsoningsarbeidet og det videre arbeidet.

Vi anerkjenner også at mange ikke ønsker å dele sine erfaringer og historier av ulike årsaker, og dette respekterer vi. Sametinget takker alle som har bidratt og som i fremtiden kan tenkes å bidra med sin historie, erfaring og kunnskap om temaet fornorskning.

Majoritetsbefolkningens tap

Sametinget mener at et mangfoldig samfunn også er et rikt samfunn. Fornorskningen har imidlertid hatt negative konsekvenser for majoritetsbefolkningen, som er blitt frarøvet et forhold til og kjennskap til samisk kultur og språk. I tillegg har majoritetsbefolkningen også mistet forståelsen av det flerkulturelle. Gjennom fornorskingspolitikken og fornorskingsprosessene har majoritetsbefolkningen blitt frarøvet de naturlige måtene for å oppdage nye perspektiver, toleranse, forståelse og bygge jevnbyrdighet og likeverd.

Sametinget mener at gjennomoppsettelse av majoritetsbefolkningens forståelse av å leve i et flerkulturelt samfunn er nødvendig for å skape et best mulig utgangspunkt for gode samiske liv. Gjenoppsettelse av majoritetsbefolkningens forståelse av det flerkulturelle må ikke bare innbefatte kunnskap om historien, men også bevissthet om de strukturelle virkningene av fornorskingspolitikken. Både den norske og den samiske befolkningen må settes i stand til å forstå bakgrunnen for disse strukturene, for å kunne identifisere de samme strukturene i dagens samfunn.

Sametingets tilnærming til forsoning

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport har et naturlig tilbakevendt blikk. Rapporten dokumenterer historien og synliggjør skadepåføring.

Historien kan man derimot ikke reparere og kan ikke være premisset for forsoning. Historie er kompleks og inneholder mange perspektiver. Grupper og individer kan ha forskjellige oppfatninger av fortiden. Det som kan virke som en rettferdig og nøyaktig representasjon for noen, kan virke urettferdig og skjev for en annen.

Forsoning må handle om å se fremover og bygge en bedre fremtid, snarere enn å sette søkelys på fortidens urettferdigheter. Mens det er viktig å anerkjenne og lære av fortiden, men et ensidig fokus på å “reparere” historien vil hindre fremgang og forsoning.

Det er viktig å merke seg at dette ikke betyr at historiske urettferdigheter skal ignoreres. Sametinget anerkjenner og tar hensyn til dette i forsoningsprosessen, men reparasjon av historien som premiss for forsoning vil ikke gi oss et forsont samfunn for alle samer.

Sametinget bemerker også at det samiske samfunnet har, siden 70-tallet, vært gjenstand for tiltak med forsonende effekt, fra myndighetene. Dette har ført til at samene har vært gitt og tatt muligheter blant annet til å bygge opp et sivilt samisk samfunn som målbærer viktige og kraftige stemmer for ulike samiske interesser. Dette i tillegg til et eget samisk demokrati, som representerer en demokratisk stemme inn i alle politiske prosesser i Norge. Sametinget erkjenner også at prosessen med å gjenopprette rettferdighet og likeverd for samer, er kommet mye lengre for samer enn for de andre nasjonale minoriteter i Norge.

Forsoning er ikke en ensidig prosess som kun involverer én part, men en prosess med flere parter. Forsoning involverer både representanter for de som utformet og sto for forsoningspolitikken, og de som ble utsatt for den.

Sametinget forstår forsoning både som en prosess og som en tilstand. Forsoning som prosess tar form av en serie målrettede forsonende handlinger og tiltak, og er preget av gjensidig vilje til forsoning.

Forsoning kan dermed ikke vedtas, men må være en prosess som baserer seg på gjensidig vilje, respekt og tillit til hverandre. Forsoning må inneholde gjenopprettelse av forholdet mellom myndighetene og minoritetene med felles forpliktelse. Sametinget håper at resultatet av denne prosessen vil være forsoning som tilstand, som viser seg gjennom positive og imøtekommende holdninger og gjensidig vilje, respekt og tillit.

Kjennetegnet med et forsonet samfunn at hele befolkningen har høy grad av tillit til andre mennesker og til samfunnsinstitusjonene, ikke minst til de politiske institusjonene. Sametinget erkjenner også at høy grad av tillit internt blant samene er av betydning for forsoningsprosessens suksess. Selv om det har vært hendelser som har svekket tilliten noe, er det ingenting som tyder på et massivt tillitsbrudd mellom samene og myndighetene. Sametinget har ingen intensjon om å bruke tillit eller dagsaktuelle enkeltsaker som et verktøy for å undergrave forsoningsprosessen, og vi legger til grunn at myndighetene har intensjon om å opprettholde et høyt tillitsnivå mellom myndighetene og samene.

Sametingets visjon med forsoningsprosessen er at fremtidige generasjoner skal ha rom til å være samer på egne premisser, både i storsamfunnet og i det samiske samfunnet. Et forsonet samfunn kjennetegnes av at enkeltmennesker kan leve godt med sin fortid og ser for seg en lys samisk fremtid, hvor man kan ivareta egen kultur, som også inkluderer naturbruk – naturbrukskultur.

Sametinget erkjenner at forsoning krever Sametingets vilje og tillit. Samtidig som Sametinget anerkjenner forsoningsprosessens utfordringer og den urett som er gjort samene som individ og folk, er det også Sametingets oppgave å finne løsninger som gir oss et forsont samfunn. I dette ligger å møte myndighetene og andre med vilje til forsoning, respekt og tillit til motparten samt åpen dialog.

Likeverdighet

I dette ligger en erkjennelse av at både statlige tiltak og egen politikk har ført til manglende likeverdighet og usynliggjøring internt i det samiske samfunnet. Det må også legges opp til forsoning også internt blant samer. Sametinget ser nødvendigheten av å ha en forsonende prosess internt i det samiske samfunnet. Tiltakene skal ha som formål å løfte opp samer som har fremstått som usynlig slik at deres samiske verdi er likeverdig med de mer synlige samene. Mange av disse tiltakene vil kunne innlemmes i forsoningsprosessen som er startet.

Gjennom fornorskningsperioden har ulike samiske grupperinger blitt gitt ulike rettigheter til bruk av egen kultur. Dette ser man blant annet gjennom ulik tilgang til naturen. Sametinget erkjenner at man selv har et ansvar for å påpeke disse ulikhetene, og jobbe for at alle samer skal ha likeverdig tilgang til egen kultur og natur.

Stortingets ansvar

For at det skal kunne oppnås forsoning mellom samene og resten av samfunnet, må myndighetene erkjenne sitt ansvar. Både myndighetene og majoritetsbefolkningen må ta inn over seg at politikken har hatt og fortsetter å ha negative konsekvenser.

Sametinget slutter seg til kommisjonens forventning om at Stortinget må sikre systematisk oppfølging av tiltakene som iverksettes og oppdatering på arbeidet med forsoning. Ulike samfunnsaktører må bidra til en helhetlig innsats, men nasjonale myndigheter har et overordnet ansvar. Sametinget forutsetter at oppfølgingen av rapporten ikke kan gjøres gjennom en enkelt behandling eller et enkelt vedtak.

Sametinget viser til at Sannhets- og forsoningskommisjonen var en parlamentarisk granskningskommisjon, nedsatt av Stortinget som en del av deres kontrollerende virksomhet. Derfor anbefaler Sametinget at Stortinget oppretter et eksternt organ som et virkemiddel for å kontrollere Regjeringens og forvaltningens oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Dette bør være et frittstående organ opprettet direkte under Stortinget, lik Stortingets andre kontrollorganer. Sametinget forutsetter deltakelse i oppnevning av organet og utforming av dets mandat. I tillegg bør Stortinget be Regjeringen om årlige rapporter om oppfølgingen av rapporten. Formålet vil være å gi Stortinget grunnlag for å vurdere gjennomføringen av tiltakene, og mulighet for å iverksette nye tiltak.

Sametinget viser til kommisjonens beskrivelse av hvordan flere deler av offentlig virksomhet og forvaltning har bidratt til fornorskning og urett, herunder skolevesenet, høyere utdanningsinstitusjoner, forvaltningsorganer, helse- og velferdstjenester, Barnevernet og kriminalomsorgen. Stortinget må legge føringer for bred deltakelse i oppfølgingen av rapporten og stille klare forventninger om at både offentlige institusjoner og sivilsamfunnet følger opp rapporten ved å anerkjenne uretten som er begått og iverksette tiltak der dette er mulig.

Kommisjonsrapporten må følges opp gjennom å rette opp tidligere urett, avslutte pågående urett og forhindre fremtidig urett. Sametinget henstiller derfor Stortinget til å vedta tiltak med mål om å oppnå rettferdighet, samt å endre strukturer, lover og forestillinger som fornorskningen har skapt.

Fornorskningen har pågått på alle nivåer i systemet. Dette har også skjedd gjennom lovverk. Lovverk har enten neglisjert samisk kultur og tilstedeværelse, eller direkte fratatt samer rettigheter til egen kultur, direkte skrevet inn i loven uten å nevne samer som gruppe. Andre steder har man gitt ulike rettigheter til ulike samiske grupperinger, som gjør at folk blir satt i konflikt med hverandre. Eksempler på dette ser vi både i Motorferdselloven, Naturmangfoldsloven, Plan- og bygningsloven og Reindriftsloven. Viktige tiltak for å rette opp i urettferdighet vil være å gi samer tilbake sin rett til egen kulturutøvelse. Dette er Stortingets ansvar.

Sametinget understreker også at det er behov for tiltak også på områder utenfor det som er definert under kommisjonens pilarer. De fem pilarene må derfor forstås som et minimumsnivå for hva som må gjøres, og ikke sette begrensninger for fremtidige tiltak.

Formidling av vår felles historie med fornorskning og urett

Tiltak 4.1 Kommisjonen foreslår et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.

Sametinget er positive til dette forslaget, og tiltrer kommisjonens vurdering av at et løft av majoritetens kunnskap om fornorskningen og dens konsekvenser er en forutsetning for et forsont samfunn.

Sametinget mener at opprettelsen av et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett må akkompagneres av en reell styrking av de eksisterende institusjonene blant minoritetene som har opplevd urett ved fornorskingspolitikken.

Sametinget viser til kommisjonens forslag om at kompetansesenteret bør samarbeide med Arkivverket om formidling av de personlige historiene som kommisjonen har tatt imot, og mener at også Samisk arkiv og Digitalarkivet bør ha sentrale roller i dette arbeidet.

Sametinget tiltrer kommisjonens forslag om at senteret skal forvalte kunstverkene som kommisjonen overleverte til Stortinget. Sametinget henstiller Stortinget til å bevilge de nødvendige ressursene til dette, samt sørge for videre utredning av hvordan tiltaket kan realiseres på best mulig måte. Utredningen må hensynta behovet for formidling over hele landet og ha et spesielt fokus på kvener/norskfinners og skogfinners situasjon.

2. Sak 06/24: Menneskelige omkostninger

Erstatter rådets innstilling:

Innledning

Sametinget mener Sannhets- og forsoningskommisjonen gir en god dokumentasjon av de menneskelige omkostningene av fornorskingspolitikk og urett. Sametinget mener det er god grunn til å konkludere med at fornorskingspolitikken og velferdsstatens svikt direkte og indirekte har bidratt til faktorer som enda i dag påvirker samers helse, levekår og livskvalitet negativt. Kommisjonen omtaler fornorskningssår, og dette mener Sametinget er et godt begrep for å beskrive traumer og menneskelige konsekvenser enkeltpersoner bærer på. Det samiske samfunnet på sin side bærer store fornorskningsskader.

Spørsmål som vold og overgrep, selvmordsadferd, hatefulle ytringer, diskriminering, tillitsmangel og rusmisbruk kan delvis anses som indirekte fornorskningsskader. Internatliv, raseforskning og barnevernsomsorg er faktorer fra fornorskningen som har skapt fornorskningssår. Sametinget har valgt å samle flere fornorskningssår og -skader i en samlet sak, på grunn av omfang og samlet belastning på vårt samfunn. Sametinget mener det trengs et stort sett med reparerende tiltak for å bøte på disse sår og skader etter fornorskningen.

Kommisjonen konkluderer med at fornorskningspolitikken skader i befolkninga bør anerkjennes som en folkehelseutfordring i samiske samfunn. Dette er Sametinget enig i. Samtidig er det behov for økt kunnskap og større forståelse for historiske traumer som konsekvens av fornorskningspolitikken når det gjelder helse, levekår og identitet i den samiske befolkningen. Slik kunnskap er essensiell for å bøte på skader og forebygge fremtidig uhelse.

Kommisjonen kommer med en klar oppfordring til alle samfunnsaktører som er berørt av deres granskning, om at de har et selvstendig ansvar for å ta et oppgjør med egen historie og praksis. Sametinget vil be alle samfunnsaktører som berøres i denne saken om å følge kommisjonens oppfordring.

Kommisjonens forslag til tiltak

Tiltak 4.1: Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022:9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter.

Sametinget støtter forslaget. Sametinget er glad for at Regjeringen har igangsatt et arbeid med å utarbeide en handlingsplan mot diskriminering av samer, og viser til *Sábme jállu – Sametingsmelding om likestilling* (sak 62/20) og *Sametingets Handlingsplan mot samehets* (sak 20/22). Sametinget forventer en styrket innsats mot samehets, ved at den inneholder et bredt sett av tiltak og friske midler. Sametinget viser også til videre til Ytringsfrihetskommisjonens anbefalinger til videre forskning.

Tiltak 4.6: Gjennom innhenting av personlige historier fra de berørte miljøene har kommisjonen erfart at det mangler en kultur- og språkkompetent beredskapsløsning for akutt, psykososial støtte for voksne. I dag finnes slik beredskap kun for barn. Kommisjonen mener det er behov for et sikkerhetsnett for miljøene som er berørt av fornorskningspolitikken og at en slik beredskap vil være særlig viktig under prosesser som fører frem mot forsoning.

Sametinget støtter vurderingen. Det er nødvendig å gi Sámi klinihikka og det underliggende SANKS (Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus) muligheter til å utvikle sine behandlingstilbud til det samiske befolkningen, for å styrke deres arbeid med blant annet forebygging av psykisk uhelse, selvmord og rusmisbruk. Samtidig er det kjent at denne type kompetanse er en knapphetsressurs både i majoritetssamfunnet og i det samiske samfunnet. Sametinget mener det må utstrakt samhandling og kompetanseløft i den øvrige delen av spesialisthelsetjenesten for å sikre at samer også utenfor flertallssamiske områder får et likeverdig helsetilbud.

Sametingets forslag til øvrige tiltak under tiltak 4.6:

Tiltak: Etablere en fjernkonsultasjonsordning med samisktalende leger

Mange har ikke tilgang til samiske fastleger i sitt nærrområde. Sametinget mener at dette burde

opprettet, og anser at det er naturlig å gi Sami klinihikka dette oppdraget. Det må følge med midler til dette.

Tiltak 5.1: Som et ledd i Stortingets kontroll med forvaltningen bør det settes i gang en gjennomgang av manglende implementering av vedtak i det minoritetspolitiske feltet.

Forslaget til tiltak behandles i sin helhet i sak om pilar 5 Implementering av regelverk. Sametinget forventer i denne sammenheng en kartlegging av i hvilken grad samenes rettigheter, både etter norsk lov og folkerettslige forpliktelser, blir fulgt opp i helse- og sosialsektoren. Det gjelder eksempelvis samiske pasienters rett til et likeverdig helsetilbud, barns rettigheter i møte med barnevernet og rettighetene til samiske volds- og overgrepsofsatte. Kartleggingen må også inkludere en gjennomgang av hvordan overgangen mellom første- og andrelinjetjenesten fungerer og organiseringen av samisk spesialisthelsetjeneste.

Tiltak 5.6: For å bøte på manglende implementering og oppnå likeverdig tjenesteyting mener kommisjonen at det er nødvendig med en styrket innsats innen både oppvekst- og utdanningssektoren og helse- og omsorgssektoren på kommunalt nivå. Spesielt i møte med helsesektoren er det viktig at samer og kvener får bruke sitt morsmål.

Sametinget støtter kommisjonens forslag. Det er helt sentralt at samer får oppfylt sine rettigheter til å møte helsevesenet på sitt eget språk.

Tiltak 5.7: Kommisjonen ser behov for at det iverksettes tiltak for å sikre at samiske kvinner og barn blir fullt ut beskyttet og sikret mot psykisk, fysisk og seksuell vold.

Sametinget støtter kommisjonens vurdering, men vil samtidig poengtere at også samiske menn, på lik linje med samiske kvinner, opplever vold i mye større grad enn ikke-samiske menn. Det trengs også tiltak for å beskytte samiske menn fra vold. Det vises til Sametingets handlingsplan mot vold i samiske samfunn 2023 – 2025 (sak 55/23). Sametinget mener Jasska-prosjektets forslag til tiltak må implementeres i det forebyggende arbeidet og i hjelpeapparatet.

Tiltak 5.8: Kommisjonen foreslår at kulturkompetente selvmordsforebyggende virksomheter styrkes.

Sametinget støtter kommisjonens vurdering. Selvmordsforebygging i samiske miljøer bør være en prioritert oppgave i ansvarlige myndigheters folkehelsearbeid. Det er sentralt å både styrke den samiske kulturkompetansen i selvmordsforebyggende virksomheter i hele Norge, og å styrke SANKS som nasjonal selvmordsforebyggende virksomhet. Samtidig vil Sametinget påpeke nødvendigheten av at SANKS kompetanse benyttes i den øvrige spesialisthelsetjenesten for å sikre likeverdig helsetjeneste til samer uavhengig av bosted

Sametingets forslag til øvrige tiltak under tiltak 5.8:

Tiltak: Forebygging av selvmord og rusmisbruk blant samer prioriteres i ansvarlige myndigheters folkehelsearbeid

Sametinget erkjenner at selvmord og rusmisbruk er samfunnsproblemer i det samiske samfunnet, og at fornorskningsskader kan være del av årsaksbildet. Derfor er det et stort behov for at samiske perspektiver innarbeides i det nasjonale folkehelsearbeidet, med vekt på både samisk historie-, kultur- og språkforståelse.

Kommisjonens forslag utenfor kapittel 26 Tiltak

Tiltak: Det er behov for økt kunnskap og større forståelse for hvordan historiske traumer som konsekvens av fornorskningspolitikken har hatt, og fortsatt har, implikasjoner for helse, levekår og identitet for den kvenske/norskfinske, skogfinske og samiske befolkningen.

Styrke Senter for samisk helseforskning

Sametinget støtter kommisjonens vurdering, og vil legge til det understreke det generelle behovet for kunnskap. Det trengs mer forskning på generasjonstraumer, interantlivets konsekvenser, internalisert rasisme, endrede mekanismer og sårbarhetsfaktorer i lys av fornorskningen. Sametinget ønsker å legge til at det trengs mer forskning på sammenhengen mellom fornorskningen og rusmisbruk. Gjennom SAMINOR 3 legger Senter for samisk helseforskning til rette for å forske særskilt på fornorskningens konsekvenser for den samiske folkehelsen. I den forbindelse mener Sametinget at det er et stort behov for flere forskerårsverk ved senteret, slik at en sikrer at investeringen i SAMINOR 3 – i mange år fremover – bidrar til å skape ny kunnskap om den samiske folkehelsen.

Tiltak: Kommisjonen mener det er grunn til å se på om den alminnelige rettferdsvederlagsordningen kan benyttes fremover.

Sametinget støtter kommisjonens anbefaling om å vurdere om ordningen for rettferdsvederlag for samer og kvener med tapt skolegang, slik at flere får muligheten til å søke. Som del av dette mener Sametinget at erstatningssummen bør økes, med tilbakevirkende kraft for de som tidligere har mottatt erstatning for tapt skolegang under andre verdenskrig. Sametinget vurderer at kommisjonens konklusjon med at ordningen har hatt en forsonende effekt for de som har mottatt erstatning, ikke er treffende på grunn av erstatningens lave størrelsesorden. Sametingsrådet understreker at det er viktig at dette spørsmålet behandles raskt, da menneskene det gjelder har ventet svært lenge på reell oppreisning.

Tiltak: Kommisjonen ser behov for økt kunnskap og forskning om behovene og tilbudene til samer og kvener/norskfiner med nedsatt funksjonsevne.

Sametinget støtter tiltaket, og erkjenner at det finnes utfordringer med å være dobbelt minoritet i det samiske samfunnet. Det trengs mer kunnskap om diskriminering, mobbing, hatytring, overgrep, psykiske utfordringer, tilgang til arbeidsliv og demokratisk deltakelse, og utfordringer med å tilgang til eget språk og kultur. Det er en mangel ved rapporten at den ikke har gransket hvorvidt statlig velferdspolitikken kan ha bidratt til fornorskning av minoriteter i minoriteten. Et eksempel er samer med funksjonsnedsettelse som ble sendt til spesialskoler og ble hardt rammet av fornorskningen da de ikke fikk lære seg samisk eller ha daglig tilgang til samisk kultur. Dette bør granskes spesielt.

Tiltak: Kommisjonen foreslår at Sametingene i Norge, Sverige og Finland inkluderes i det nordiske samarbeidet om funksjonshemming og funksjonsnedsettelse, og at lokalsamfunn forankres bedre og tettere i dette samarbeidet.

Sametinget støtter forslaget.

Tiltak: Det er derfor av stor betydning å få hevet den samiskspråklige og kulturelle

kompetansen innenfor kriminalomsorgen, og ikke minst forsikre seg om kompetansen hos tjenesteytere.

Sametinget støtter forslaget. Sametinget tiltrer også kommisjonens vurdering av at kulturbakgrunn ikke fanges godt nok opp i inntaket for soning og mener at det er behov for å utrede hvordan kulturbakgrunn og språkbruk kan registreres på en måte som ivaretar personvernet, for eksempel gjennom inntakssamtalene til soning. Det hadde også vært av betydning om Politidirektoratet eller flere politidistrikter og konfliktråd gikk inn i nettverksforumet for justissektoren.

Tiltak: Styrke kunnskapen om og helsetilbudet til skeive samer

Sametinget mener det trengs mer kunnskap og bevissthet om fornorskningsspolitikkenes påvirkning på skeive og på deres levekår i dagens samiske samfunn. Man vet for eksempel at statlige tiltak innenfor reindrifta førte til endringer i kjønnsroller og familiestrukturer, og samfunnet trenger å finne ut hvilken påvirkning dette har hatt på holdninger knyttet til kjønnsidentitet og seksuell orientering. Det er også viktig å styrke helsetilbudet til skeive samer.

Tiltak: Tverrfaglig utredning om styrking av samisk statistikk

Sametinget understreker at samer har en kollektiv rett til kunnskap om eget folk, og at det mangler statistikk om blant annet samers helse. Sametinget ber om et felles arbeid med Stortinget og regjeringen for å utrede hvordan dette behovet for statistikk kan dekkes i praksis.

Tiltak: Utrede eierskap og forvaltningsansvar for samiske menneskelige levninger

Sametinget ber Stortinget iverksette en utredning med mål om å overføre eierskap og forvaltningsansvar for alle samiske menneskelige levninger til samiske institusjoner. I mellomtiden må Stortinget sørge for at universitetsmuseene prioriterer de menneskelige ressursene som trengs for å bidra i gjenbegravningsprosesser.

Tiltak: Økt forskning på barnevernets praksis overfor samiske barn

Sametinget mener det trengs mer kunnskap om samiske barn under barnevernets omsorg, for å avdekke om de får sine rettigheter til samisk språk og kultur oppfylt. Det er av stor betydning å sikre at barn ikke blir fornorsket ved omsorgsoverdragelse. Samtidig må det i slike saker være barnets omsorgsbehov som må være i fokus.

3. SAK 07/24: Pilar 1 - Kunnskap og formidling

Erstatter rådets innstilling:

Innledning

Sametinget støtter kommisjonen om at samlet sett vil økt kunnskap om samiske forhold og fornorskningsspolitikken og dets konsekvenser, være en måte å reparere usynliggjøring og

mindreverdigheitsfølelse, og som kan utvide mulighetene for at flere gjenoppdager sin samiske bakgrunn. Økt kunnskap om samer og fornorskningspolitikken vil kunne redusere mengden av diskriminering og samehets, redusere stereotypier, fordommer og negative holdninger mot den samiske befolkningen. Sametinget støtter kommisjonens forslag til tiltak.

Kommisjonens forslag til tiltak:

Tiltak 1.1

Kommisjonen foreslår et nasjonalt kompetansesenter om fornorskningspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.

Dette tiltaket er behandlet i plenumssak «Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport - Sametingets overordnede vurderinger».

Tiltak 1.2

Kommisjonen foreslår at kunnskapsformidling om fornorskningspolitikken og dens konsekvenser styrkes i undervisningen i grunnskole, i videregående skole og ved høyskoler og universiteter.

Sametinget slutter seg til kommisjonens tiltak og beskrivelse.

Sametinget vil utdype dette tiltaket ved å foreslå satsninger på følgende områder:

Gjennomgå samisk innhold, og styrke det samiske innholdet i høyere utdanninger.

Dette ansvaret tilligger Kunnskapsdepartementet og de ulike universitetene og høyskolene.

Sametinget vurderer samisk innhold i opplæring og høyere utdanning som en grunnstein for å øke kunnskapen om samer og for å nå målene beskrevet av kommisjonen. Det er også et potensiale i å styrke lokalhistoriens plass i undervisningen. Sametinget mener at det er et stort potensial for å innhente mer kunnskap om, og styrke det samiske innholdet i høyere utdanninger.

Dette ansvaret tilligger Kunnskapsdepartementet og de ulike universitetene og høyskolene.

Sametinget mener at kommisjonens påpekning av ulike samfunnsaktørers selvstendige ansvar for å ta et oppgjør med egen historie og praksis av fornorskningspolitikken burde inkludere en gjennomgang blant universiteter og høyskoler av samisk innhold i undervisning.

Følge opp funn fra evaluering av implementering av LK20s.

Sametinget mener at evaluering av implementering av Kunnskapsløftet 2020 Samisk (LK20S) vil kunne ha stor påvirkning på det videre arbeidet med LK20S. Sametinget mener det er viktig å følge opp evalueringen og styrke det videre arbeidet med LK20S.

Styrke satsingen på støttemateriell, læremateriell, bøker og faglitteratur om samiske tema, også med lokal historieformidling.

Sametinget ser utfordringer i mangelfull og stereotypisk omtale av samisk språk, kultur og historie i læremidler utviklet for grunnskolen.

Sametinget ser behovet for å styrke satsingen på støttemateriell, læremidler, bøker og faglitteratur om samiske temaer i skolen rett mot både ikke-samiske og samiske elever.

Etablere kompetansesenteret Ofelasguovdásj ved Sáme allaskávvllá.

Sametinget mener at veiviserprogrammet etablert ved Sáme Allaskávvllá har vært en viktig bidragsyter i å formidle kunnskap om samisk språk, kultur og historie.

Sametinget mener at Ofelasguovdásj vil ivareta det samiske kompetansemiljøet som står for formidling av kunnskap og følger anbefalinger fra Sáme allaskávvllá om å etablere kompetansesenteret Ofelasguovdásj.

Styrke forskning og dokumentasjon av samiske språk, kultur og samfunn og etablere økonomiske ordninger til dette.

Sametinget ser at det er et stort behov for å styrke forskning og dokumentasjon i det samiske samfunnet om samers egen kultur, historie, tradisjonell kunnskap og immaterielle kulturarv.

Sametinget viser til at også samer har behov for mer kunnskap om egen kultur, historie, og fornorskning. Formidling av samisk språk, kultur og samfunnsliv retter seg derfor ikke bare mot storsamfunnet, men også mot den samiske befolkningen.

Sametinget mener de økonomiske ordningene må styrkes å sikre forskning og dokumentasjon av samisk språk, kultur og samfunn.

Styrke samiske museers, institusjoners og kunnskapsmiljøers kunnskapsutvikling og formidling økonomisk.

Sametinget mener at de samiske museene har en sentral rolle i å dokumentere det samiske samfunnets egen kultur, historie, tradisjonelle kunnskap og immaterielle kulturarv.

Det er viktig for Sametinget at samer er premisseleverandører for kunnskap om og formidling av kunnskap og kompetanse om samiske forhold. Det impliserer blant annet at samiske institusjoner som blant annet Sáme allaskávvllá og samiske museer, samiske kunstnere og forfattere skal ha en sentral plass i kunnskapsutvikling og ha en viktig rolle i formidlingen av kunnskapen – også ovenfor egen befolkning.

Sametinget ser behovet for å styrke samiske institusjoners og kunnskapsmiljøers mulighet til å bidra med kunnskap og formidling.

Sametinget mener at en styrking av samiske institusjoners kunnskapsutvikling, vil være en god måte å styrke urfolks kunnskapsystemer. En konsekvens av fornorskningen er mindre kjennskap til og bruken av tradisjonell kunnskap i opplæring ved skoler. Det er viktig å legge til rette for økt bruk av urfolkskunnskap i flere sektorområder. Samerådets klimarapport Klimaendringer i Sápmi- en oversikt og veien videre (2023) viser til at urfolks kunnskap er sentrale for å kunne møte klimaendringene, dette gjelder også blant annet i arealforvaltning.

Tiltak 1.3

Kommisjonen oppfordrer myndighetene og relevante institusjoner til å følge med på prosesser og å utvikle tiltak i lys av funn som også de øvrige kommisjonene i Norden kommer frem til i årene som kommer. Sametinget slutter seg til kommisjonens forslag til tiltak.

4. SAK 08/24: Pilar 2 - Språk og opplæring

Erstatter rådets innstilling:

Innledning

Mye av det som kommisjonens arbeid har avdekket har vært kjent for det samiske samfunnet og Sametinget lenge. Siden 1970-tallet har det vært gjennomført og igangsatt en rekke tiltak for å styrke samisk språk og kultur. Svært ofte har tiltakene kommet som svar på politiske krav fra samiske organisasjoner og Sametinget. De fleste av disse tiltakene har ikke hatt forsoning som eksplisitt mål. De kan likevel ha hatt og har forsonende effekt for enkelte grupper i det samiske samfunnet, mens andre grupper har vært utelatt og på den måten skapt ulikeverd internt i det samiske samfunnet.

Sametinget er glad for kommisjonens henvisning til NOU 2016:18 Hjertespråket. I tillegg til de forslagene som kommisjonen har kommet med, vil Sametinget trekke frem behovet å følge opp tiltakene som ble foreslått i NOU 2016:18 Hjertespråket, og senere også i Sametingets språkstrategi Giellalokten (SP sak 60/18) og Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsnivå — Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning. Sametinget peker særskilt på behovet for å styrke Sametingets rolle og kapasitet til å jobbe språk- og opplæringspolitisk og med forvaltning av samiske språk og samisk opplæring.

Det vil i ettetiden også være behov/komme flere saker knyttet til tiltak for de forskjellige samiske språkene. De ulike språkene og områdene har store forskjeller, og det vil kreves ulike tiltak avhengig av den lokale språksituasjonen i hvert enkelt område.

Kommisjonen peker på opplæring og utdanning har vært en sentral arena for gjennomføringen av fornorskningspolitikken og at tiltakene under språkpilaren vil være avgjørende for å skape reelt kulturelt og identitetsmessig likeverd mellom majoriteten og majoriteten.

Sametingets langsiktige målsetning er at de samiske språkene må gis tilbake til det samiske samfunnet. Det samiske folket ble frarøvet våre språk av norske myndigheter og de samme myndighetene har nå et ansvar for å gi det samiske folket våre språk tilbake. Sametinget forventer at skolen og språkrevitalisering og vitalisering skal være det viktigste middelet for forsoning fremover. Sametinget mener det er viktig å styrke og synliggjøre styringsinformasjonen om utvikling av samisk-fagene og den samiske skolen.

Den absolutt største innsatsen for å utvikle det samiske samfunnet må rettes mot barn og unge. Dette er særlig aktuelt fordi samiske barn i dag faktisk ikke blir tilstrekkelig ivaretatt i barnehage og skole på deres egne premisser. Samiske barn og unge i Sábmme har ikke de rammevilkårene og rettighetene til samisk språk og kultur, som de skulle hatt.

Kommisjonsrapporten foreslår tiltak som i stor grad omhandler samisk språkopplæring fra barnehage til voksenopplæring. Sametinget mener at samisk skoler og den samiske befolkningen må møtes med tiltak som omhandler skolen som helhet og ikke utelukkende bare språkopplæring.

Sametinget viser til kommisjonens påpekning av behovet for en språklig satsing og tiltak for å oppnå språklig likestilling. Sametinget viser til høringssvar som foreslår obligatorisk opplæring i samisk språk i forvaltningsområdet for samiske språk. Sametinget mener dette tiltaket må være en del en overordnet strategi for språklig likestilling.

I tillegg til Sannhets- og forsoningskommisjonens foreslåtte tiltak er viktig å supplere med flere tiltak for å oppnå mål om språklig og kulturell revitalisering.

Tiltak 2.1

Kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.

Sametinget støtter forslaget til tiltak og mener at revitalisering av samiske språk må tydeliggjøres i formål til lovverk. Det må gjøres endringer i opplæringsloven, barnehageloven, samelovens kapittel 3 og språkloven for å tydeliggjøre et mål om samiske språk skal revitaliseres.

Sametinget viser til Meld. St. 13 (2022-2023) og vedtatt forslag og mål. Stortingsmeldingen er et sentralt dokument å følge opp i lys av Sannhet og forsoningskommisjonens rapport. Som en del av kompetansebehovet i det samiske samfunnet og i det norske samfunnet må det satses stort på etter- og videreutdanninger.

Sametinget viser til behovet for et utvalg for å vurdere endringer i barnehageloven slik at barnehageloven synliggjør og tydeliggjør samisk innhold og kravet om samisk språkkompetanse hos ansatte i samiske barnehager. Sametinget mener også det er viktig å utvikle en samisk rammeplan for barnehager.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen flere sektorområder og en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring fra barnehage til voksenopplæring. Målet med arbeidet skal være at alle samiske barn i hele landet skal ha rett til opplæring i og på samiske språk.

Sametinget må styrkes økonomisk for å kunne satse mer på utviklingen av læremidler. Samtidig er mangel på fagfolk innenfor læremiddelproduksjonen en trussel mot utvikling av læremidler i den hastighet som er nødvendig for den samiske eleven. Sametinget påpeker at språkopplæring og lærerutdanning er viktige også for å få flere læremiddelforfattere.

Sametinget peker på behovene innenfor universitets- og høyskolesektoren og mener det er behov for en utredning av hvordan en samlet og planlagt oppbygging av samisk utdanning og forskning kan gjøres. Dette må inkludere opprettelse av kontinuerlige helhetlige studietilbud for alle samiske språk.

Universitetene og høyskolene har et særlig ansvar for å følge opp Sannhet og forsoningskommisjonens rapport. Sametinget oppfordrer Forskningsrådet til å følge kommisjonens anbefaling om å vurdere hvordan den kan bidra til gjenoppretting av skade og urett som følge av fornorskningen.

Sametinget ber universitetene og høyskolene om å øke og styrke samarbeidet mellom hverandre og samiske språksentre og at det tilbys studier med opptak på årlig basis.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om å etablere nye språkkurs og styrke eksisterende språkkurs. Sametinget ser muligheter for å etablere flere språksentre i områder der det ikke finnes språksentre, eller å utvide virkeområdet til etablerte språksentre. Det er fullstendig mangel på samiske språksentra i sjø- og kystsamiske områder. Sametinget mener at samiske

språksentrene kan videreutvikle seg til lokale utdanningsentre som kan tilby voksenopplæring i samiske språk av god kvalitet mange steder på norsk side av Sábmme. Sametinget må gis mulighet til en reel styrking av språksentrenes økonomiske situasjon slik at de virkelig kan bidra til å møte behovet for språkopplæring i samfunnet.

Tiltak 2.2

Kommisjonen foreslår en målrettet satsing på og en synliggjøring av kvensk og samisk språk i offentligheten

Sametinget støtter kommisjonens forslag, og mener at flere skal ta ansvar og en aktiv rolle for at de samiske språkene skal ses, høres og brukes på alle samfunnsområder. Sametinget mener offentlige myndigheter, Storting, departement og andre skal skilte på de samiske språkene. Sametinget retter særlige forventninger til Stortinget.

Sametinget forventer at sentrale myndigheter følger opp bruken av samiske stedsnavn, og sørger for at offentlige organer og grunneiere kjenner innholdet i stedsnavnloven og kjenner til deres ansvar i henhold til loven. Sametinget forventer at kommuner i det samiske bosetningsområdet følger opp samiske stedsnavnsaker som berører deres kommune, og at fylkeskommunene følger opp kommunenes arbeid med stedsnavnsaker. Sametinget ber kommunene og andre offentlige organer om å be om flerspråklige skilt fra Statens vegvesen når det skal skiltes, slik at samiske stedsnavn blir synlige.

Sametinget mener at kapasiteten til samisk stedsnavntjeneste må økes. Innsatsen for å få samlet inn, dokumentert og lagret flere samiske stedsnavn må også økes. Sametinget foreslår også etableringen av et eget samisk stedsnavnarkiv for å forbedre tilgangen på innsamlet materiale for både den samiske befolkningen, forskere og offentlige institusjoner.

Sametinget vil, i samarbeid med myndighetene, inkludere pite- og umesamisk språk i stadnamnlovas forskrift. Målet med dette vil være å få en forskrift som tillater at også pite- og umesamiske navn kan synliggjøres i kart og skilt. Sametinget støtter kommisjonens forslag om at navneloven må endres slik at flere etterkommere får retten til å ta tilbake familiens opprinnelige etternavn.

Sametinget ber myndighetene sette i gang et større arbeid for å sikre de samiske språkenes tilgang til gode språkteknologiske verktøy. Det innebærer midler til forskning og utviklingsarbeid. I tillegg må sentrale myndigheter arbeide opp mot EU-parlamentet slik at stater/EU i kan bidra i arbeidet opp mot store teknologiselskaper når det gjelder tilgang til for eksempel kildekode som er nødvendige for å kunne utvikle gode språkteknologiske verktøy. Samiske språks hensyn må også kunne hensyntas når EU-parlamentet regulerer de store teknologiselskaperes tilgang til det indre markedet innen EU.

Sametinget ser behovet for å opprette en samisk språkbank som kan forvalte alt innsamlet tekst og lyd på de samiske språkene. Med opprettelsen av en språkbank vil man kunne styrke arbeidet med å samle inn mer tekst og mer lyd til korpus.

Sametinget mener at medie- og litteratiltbudet på samisk er en annen viktig bidragsyter i synlighet av språket. Det må finnes gode støtteordninger for samiskspråklig medie- og litteratiltbud.

Tiltak 2.3

Kommisjonen foreslår et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering.

Sametinget støtter kommisjonens forslag. For å styrke situasjonen for alle samiske språk er det behov for å fjerne grensehindre i oppfølgingen av kommisjonsrapporten. Sametinget peker på at dersom et grenseoverskridende samarbeid skal styrkes krever det aktivt grensesamarbeid og en aktiv deltakelse fra nasjonal statene og sametingene - særlig innen utviklingen av felles samisk læreplaner. Det må samtidig være et mål om å kunne dele og benytte hverandres ressurser både menneskelige og læremidler i større grad.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om at det utarbeides et program for å styrke pite-, ume- og skoltesamisk. For et slikt program vil det være avgjørende med et samarbeid med kompetansemiljøene som finnes utenfor Norge. Sametinget forventer om at sentrale myndigheter følger opp med midler slik at det er mulig å bygge opp fagmiljøer og institusjoner også for pite-, ume- og skoltesamisk, slik at disse språkene på sikt kan inkluderes i minoritetsspråkpakten.

Sametinget mener at det er behov for at Sametingene i alle tre nordiske land gis muligheter til å styrke Sámi Giellagáldu økonomisk slik at fagorganet greier å oppfylle sitt mandat for alle samiske språk.

Tiltak 2.4

Kommisjonen foreslår at det utvikles en handlingsplan for kvensk språk for å få opp antall språkbrukere, slik at kvensk på sikt kan løftes fra del II til del III i minoritetsspråkpakten.

Sametinget ønsker å støtte kvenenes arbeid med en egen handlingsplan for sitt språkarbeid.

Tiltak 2.5

Kommisjonen viser til NOU 2016: 18 Hjertespråket og foreslår at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen oppvekst og utdanning, helse og omsorg, og forvaltning og justis, tilpasset samiske språk

Sametinget slutter seg til kommisjonens forslag til tiltak. Sametinget er glad for den henvisningen kommisjonen gjør til NOU 2016:18 Hjertespråket, og støtter forslaget om at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling. Sametinget påpeker at både Sametinget og sentrale myndigheter spiller en viktig rolle i utarbeidelse av den overordnede strategien.

Kommisjonen foreslår å styrke eller etablere skoler innen forvaltningsområdet for samiske språk der mesteparten av undervisning kan gå på ett av de samiske språkene. I tillegg ser kommisjonen behov for å etablere samiske klasser i de store byene. Sametinget viser til tilsvarende forslag i NOU 2016:18 Hjertespråket om etableringen av samiske profilskoler og støtter forslaget. Det vil også være formålstjenlig å vurdere å etablere nettverk for disse skolene.

Sametingsrådet mener at det bør opprettes språkressurssentre som kan bistå kommuner og enkeltindivider i oppfyllelsen av samiskspråklige tjenestetilbud

Sametinget ber Storting og regjering særskilt granske implementeringsgapet innenfor språkrettigheter og i opplæring- og utdanningssektoren med mål om å finne løsninger for å lukke gapet.

Sametinget mener det bør etableres en statlig institusjon for oversetting og tolketjenester, som har ansvar for at offentlig informasjon oversettes til de samiske språkene, og bistå ulike sektorer med tilrettelegging for tolking. Denne institusjonen bør ha ansvar for å levere tolketjenester mot alle minoritetsspråk i Norge.

Sametinget oppfordrer alle aktører i offentlig forvaltning og utdanning- og opplæringssektoren å følge opp Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport.

6. Sak 09/24: Pilar 3 - Kultur og kulturminner

Erstatter rådets forslag i sin helhet

Kunst og kulturuttrykk

Sametinget uttrykker tilfredshet med at Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport har belyst og dokumentert noen av skadene som fornorskningspolitikken har påført samisk kultur og kulturminner. Rapporten, spesielt i kapittel 19 “Kunst og kulturuttrykk” og under kommisjonens Pilar 3: “Kultur”, foreslår tiltak for å **håndtere konsekvensene** etter fornorskningen.

Noen av disse tiltakene er mer generelle og overordnede, mens andre er mer konkrete. Sametinget har kommentert kommisjonens tiltak og har også foreslått egne tiltak i denne saken. Dette viser Sametingets engasjement og vilje til å ta tak i og **møte utfordringene** som fornorskningspolitikken har forårsaket.

Sametingets respons og egne tiltak understreker viktigheten av å anerkjenne og adressere fortidens urettferdigheter for å fremme forsoning. Det er et viktig skritt mot å sikre at samisk kultur og kulturminner blir bevart, respektert og utviklet i fremtiden.

Det er viktig å merke seg at dette er en pågående prosess, og det vil kreve fortsatt innsats og engasjement fra alle involverte parter for å sikre at tiltakene blir implementert effektivt, og at de oppnår de ønskede resultatene. Sametinget spiller en avgjørende rolle i denne prosessen, både som en stemme for samisk kultur og som en pådriver for forandring.

Sametinget vil sende et sterkt signal om vår forpliktelse til å beskytte og fremme samisk kultur og kulturminner, og vår vilje til å arbeide for forsoning og rettferdighet. Det er et håp om at Sametingets innsats vil bidra til å **overvinne utfordringene** forårsaket av fornorskningspolitikken og sikre en lysere fremtid for samisk kultur.

Sametinget erkjenner at samiske tiltak, som er kommet på plass etter den offisielle fornorskningspolitikken ble avsluttet, har skapt ubalanser blant samene, også innenfor kultursektoren. Utviklingen av samiske kulturinstitusjoner har hovedsakelig vært konsentrert om områder med en synlig samisk befolkning, mens områder der samene er mindre synlige og i mindretall har fått mindre oppmerksomhet.

Det samiske samfunnet er preget av mangfold, og det samme gjelder vår felles kulturarv. Det er derfor nødvendig å styrke det samiske kulturtilbudet, spesielt langs kysten og sørover, for å sikre at alle deler av det samiske samfunnet blir inkludert og verdsatt.

Dette vil bidra til å rette opp i de skjevhetene som fornorskningen har skapt, og sikre at samisk kultur og kulturarv blir bevart i hele samfunnet. Det vil også bidra til å fremme forståelse og respekt for samisk kultur blant den bredere befolkningen. Sametinget og det samiske samfunnet må settes i stand til å gi alle samene et likeverdig kulturelt tilbud basert på egen kulturarv, uavhengig av bosted.

Kommisjonens tiltak

Tiltak 3.1 En omfattende og langsiktig nasjonal satsing på samisk kultur som en del av forsoningsarbeidet

Sametinget støtter kommisjonens forslag om en omfattende og langsiktig nasjonal satsning på samisk kultur som en del av forsoningsarbeidet. Sametinget forventer at det må bygges opp om grunnleggende infrastruktur, kulturell grunnmur og helhetlige finansieringsordninger for det samiske kulturfeltet. Sametinget viser til behovet for at alle samer som ønsker det, kan få mulighet til å lære om sin tapte kultur der de bor.

Sametinget vil komme med et forslag som kan inkorporeres i en omfattende og langsiktig nasjonal satsning for samisk kultur.

Sametinget oppfordrer Stortinget til å stille klare forventninger til offentlige instanser som har bidratt til fornorskning, for å rette opp urett. Dette er et viktig skritt for å anerkjenne og rette opp i historiske urettferdigheter.

Videre mener Sametinget at aktører som forvalter tilskuddsordninger i Norge bør øke sin kunnskap om samisk kultur og kunst. Dette vil sikre at ordningene kan ivareta det samiske kunst- og kulturfeltets behov på en bedre måte. For å støtte dette, foreslår Sametinget å utforme en veileder eller kurspakke rettet mot nasjonale og regionale kulturinstitusjoner og interesseorganisasjoner på kunst- og kulturfeltet. Dette vil bidra til å sikre kompetanseheving på samisk kunst og kultur.

Sametinget uttrykker også bekymring for at nasjonale kultursatsninger ikke inkluderer det samiske perspektivet eller de samiske kulturinstitusjonene. Sametinget har forventninger til at oppfølgingen av Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport følges opp systematisk i fremtidige nasjonale satsninger.

Et annet viktig område er tilbakeføring av samiske gjenstander til samene, noe som bidrar til å styrke og utvikle vår samiske kulturarv. Sametinget anerkjenner innsatsen som er lagt ned av de samiske museene og norske samarbeidsaktører i prosjekter som Bååstede-prosjektet og Dávvirat Duiskkas, og henstiller myndighetene til at disse prosjektene videreføres og videreutvikles.

Sametinget mener også at produksjonen, formidlingen og tilgjengeligheten av samisk litteratur må styrkes, og at samisk litteratur i større grad må innarbeides i støtteordninger som forvaltes av myndighetene. Til slutt understreker Sametinget at samisk immateriell kulturarv skal være levende kulturarv i dag og for fremtiden. Det er behov for institusjonelt hjem for joik og rammer for etablering og drift av en slik institusjon.

Sametinget påpeker også det samiske samfunnet, inkludert Sametinget, må settes ressursmessig i

stand til å ivareta behovene for å bevare og utvikle samisk kultur og kunstliv.

Tiltak 3.2. Styrke de økonomiske rammene for samiske kulturnæringer- og institusjoner

Sametinget støtter kommisjonens forslag til å styrke de økonomiske rammene for samiske kulturnæringer- og institusjoner.

Sametinget forventer et reelt samisk kulturløft, som også er omtalt i regjeringens Hurdalsplattform, for å sikre likeverdige økonomiske rammer og utviklingsmuligheter for samiske kulturinstitusjoner, kulturorganisasjoner og kunstner- og kulturmiljø. En grunnleggende infrastruktur, kulturell grunnmur og helhetlige finansieringsordninger for det samiske kulturfeltet er sentrale forutsetninger.

Sametinget erkjenner at det eksisterer et institusjonsgap der mange samiske geografiske områder og fagfelt mangler institusjoner. Dette må følges opp i videre behandling i oppfølging av rapporten.

Tiltak 3.3 Oppfordring til nasjonale institusjoner om å etablere tettere samarbeid med samiske institusjoner, og til å bidra til synliggjøring, ivaretagelse og formidling av samisk kultur

Sametinget støtter kommisjonens oppfordring til nasjonale institusjoner om å etablere tettere samarbeid med samiske institusjoner og til å bidra til synliggjøring av samisk kultur.

Sametinget anser de samiske institusjonene som gode bidragsytere til slike samarbeid, men forutsetter da at samiske institusjoner settes kapasitetsmessig i stand til å kunne imøtekomme den økte interessen og ønsker om samarbeid.

Tiltak 3.4. En styrking av det grenseoverskridende samarbeidet om samisk kultur

Sametinget støtter kommisjonens forslag om å utarbeide et program til støtte for internasjonal formidling av urfolks- og minoritetskultur, tilknyttet for eksempel Nordisk kulturfond og Nordisk råd. Sametinget forutsetter relevant kompetanse i forvaltningsorganet som velges, og at Sametinget, norskfinner/kvener og skogfinner involveres i utformingen av programmer til dette formålet.

Tiltak 3.5 – Samisk mediemangfold

Sametinget støtter kommisjonens forslag om å oppfordre media til å styrke mediedekningen av urfolk og nasjonale minoriteter.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om å styrke det nordiske mediesamarbeidet for å utvikle det samiske medietilbudet, både på sør-, lule-, nord-, pite-, ume- og skoltesamisk

Sametinget støtter kommisjonens påpekning om at det er spesielt viktig å prioritere medietilbudet

til barn og unge, og samtidig sikre at samer får tilgang til nyheter og viktig informasjon på sitt eget morsmål.. Sametinget mener videre at samer som er norskspråklig, også bør hensyntas, som for eksempel å få tekstet samiske nyheter og andre samisk språklige program på norsk. Dette er meget viktig for å føle seg inkludert i det samiske.

Sametingets forslag til supplerende tiltak

Tiltak 3.6 – Duodji

Duodji, den samiske tradisjonen for håndverk, representerer en rik blanding av immateriell og materiell kultur, i tillegg til en samisk næringsvei som en immateriell kultur, er duodji en levende tradisjon som overføres fra generasjon til generasjon. Den inneholder en dybde av kunnskap og ferdigheter, og er et uttrykk for samisk identitet og kultur og har sterk tilknytning til det samiske språket. Som en materiell kultur, er duodji konkret og håndgripelig. Det omfatter objekter laget av tre, horn, skinn og andre materialer. Disse objektene, enten det er klær, redskaper eller kunstverk, er fysiske manifestasjoner av samisk kultur og historie.

Sametinget understreker behovet for å bevare og fremme disse aspektene av duodji. I dette ligger økt behov for opplæring, formidling, forskning og utvikling. Sametinget mener det må igangsettes et arbeider for å inkludere Duodjeinstituttet i rekken av UNESCO-kreditert ikke-statlig organisasjon for immateriell kulturarv i Norge. Å være en UNESCO-akkreditert organisasjon vil gi duodji økt internasjonal og nasjonal anerkjennelse, noe som kan bidra til å øke bevisstheten og forståelsen for denne kulturarven.

Det er også Sametingets målsetning å utvikle duodji som næring, der duodji kan produseres med hjelp av moderne hjelpemidler.

Samisk naturbrukskultur må gjenopprettes

De tradisjonelle samiske, kvenske og skogfinske samfunnene levde i nær tilknytning til, og var avhengige av naturen og de ressursene som kunne høstes. Det skulle høstes med måtehold og etter behov, ikke av grådighet. Samiske språk har ikke noe begrep for «natur» i norsk forstand, og skiller heller ikke natur fra kultur, et skille som er grunnleggende i en vestlig forståelse. I det ligger tanken om en likeverdig relasjon mellom menneske og natur.

Dette har fulgt den samiske kulturen inn i nyere tid. Tilhørigheten til naturen er så sterk at man stiller ikke spørsmål ved den. Hele verdensbildet er bygd rundt en naturtilhørighet som for de fleste er grunnlaget for et meningsfylt liv.

Man lever moderne liv, men som del av samisk modernitet er tilgangen til og tilhørigheten til naturen den viktigste ressursen for mange samer. Rikdom måles i tilgang til å kunne høste og bruke de naturressursene som finnes, og ikke i økonomiske goder. Av mangel på norske begrepet for dette, bruker vi i fortsettelsen «naturbrukskultur» som begrep for en kultur og et verdensbilde som flyter sterkt sammen med naturen og de ressursene som finnes.

Skillet mellom den samiske og den norske forståelsen av utmarksnæring og -bruk har fått konsekvenser for den samiske ressursbruken, og dermed samisk kultur. Forvaltningen skiller

mellom «naturlandskap», det vil si fravær av menneske. Dette har fratatt samer og kvener mulighet både til egne sankeområder, men også muligheten til å utvikle næringer basert på naturens ressurser.

I samisk naturbrukskultur er natur, vern og bruk tett sammenvevd. «Bruk er beste form for vern» har vært praktisert i generasjoner – man ivaretar naturen, samtidig som man høster og bruker den til rekreasjon, trening og sosial arena. I samisk kulturforståelse er ikke naturbruken del av det norske ordet «rekreasjon» eller «forlystelse». Det er viktigere og mer alvorlig enn den er avgjørende for egen historie og identitet, og oppfattelse av seg selv som same. Selv da språket og bekledding var borte, klarte ikke staten å fjerne naturbrukskulturen. Den lever fortsatt, om enn under svært krevende kår.

Samisk naturbruk har også i liten grad endret landskapet gjennom den historiske bruken, og har satt få synlige spor etter seg, og områdene blir kategorisert og vernet som «naturlandskap». Samers egen naturbrukskultur om bruk og vern er dermed med å ta fra dem rettigheter til egne naturområder.

Norske myndigheter tar i forvaltningen av områdene i liten grad høyde for verken den samiske eller kvenske ressursbruken og de sedvaner som ligger til grunn. Dette har over tid brutt ned muligheten for både samisk og kvensk utmarksbruk og sedvaner. Både sames og kveneres bruk av utmarksressurser i dag er et underutforsket område

Kommisjonens mandat sier at «Kommissjonen skal ta utgangspunkt i den eksisterende forskningen på området og la denne danne hovedgrunnlaget for sin fremstilling». En utfordring for kommisjonens arbeid har vært at en forholdsmessig større andel eksisterende forskning og rapporter tar for seg nordsamiske forhold, mens kildegrunnlaget for kvenske, skogfinske, lule- og sørsamiske forhold er mindre. Dette gjelder spesielt nåtidige samfunnsforhold, hvor tilfanget på kildematerialet er størst for nordsamiske forhold.

Kommisjonen har sett på utviklingen og viser til at utmarksbruken og forvaltningen av den fremdeles er konfliktfylte temaer i forholdet mellom samer og kvener og norsk naturforvaltning, men at naturbruken fremdeles eksisterer som en del av kulturell praksis. Det er aktiviteter som er dypt forankret i en lokal bevissthet og som er med på å forme en tilhørighet til et etnisk fellesskap. Gjennom slik høsting knyttes fortiden til en stadig mer utsatt nåtid, og er med på å konstituere og bekrefte kultur og identitet både blant samer og kvener.

Fornorsking kan finne sted uten at det nødvendigvis er et resultat av bevisste politiske tiltak. Innenfor naturbrukskultur, har man både sett at lover, forvaltningssystemet og ulikt verdensbilde og kulturforståelse, har fratatt samers tilgjengelighet og rett til bruk av deres egne ressursområder.

Sametinget vil fremme tiltak som vil fremme samisk verdensbilde og ivareta den samiske naturbrukskulturen. Forslagene vil også gagne all befolkning i en region, da man ikke kan skille i lovverk på etnisitet.

Til tross for at kommisjonen har hatt grundige drøftelser av dette, har kommisjonen valgt å ikke fremme tiltak for å rette opp i denne uretten som samisk naturbrukskultur opplever i dag. Sametinget vil derfor fremme egne tiltak i forbindelse med samisk naturbrukskultur.

Tiltak 3.7 Samisk likeverdig utmarksbruk må lovfestes gjennom eget lovverk, eller i kombinasjon med annet lovverk.

Naturbevaring er en avgjørende del av vår kollektive innsats for å sikre en bærekraftig fremtid. Det handler om mer enn bare å beskytte landskap og arter. Det handler også om å bevare livsgrunnlaget for den samiske kulturen.

Sametinget mener det må lovfestes likeverdig rett til samisk utmarksbruk, gjerne gjennom en egen utmarkslov

Tiltak 3.8 Samisk naturbrukskultur må anerkjennes som bærende alt naturforvaltning.

Det er gjennomgående at samisk naturbrukskultur ikke ivaretas i den norske naturforvaltningen på den måten. Dette er behandlet under Pilar 5: Implementering tiltak 5.4 og 5.5.

Tiltak 3.9 Revidering av lovverk

Flere lovverk ivaretar ikke den samiske naturbrukskulturen og må endres, og i mange tilfeller samsvarer ikke lovverket med folks rettsoppfatning.

Det er ikke tvil om at motorferdselloven har vært fornorskende for den tradisjonelle utmarksbruken både blant samer og kvener, og dermed også fornorsket kulturutøvelsen. Det er behov for endringer i dagens motorferdselsregelverk for å sikre lokale tradisjonsbrukeres rett og adgang til motorferdsel i utmarka, i forbindelse med lokal utmarksbruk. Sametinget mener blant annet at motorferdsellovgivningen må tilkjenne innbyggerrettigheter og anerkjenne samisk bruk som grunnlag for å tillate bruk av motoriserte hjelpemidler i naturen.

Endring i motorferdsellov vil ikke ha betydning for samisk og kvensk kultur uten klare og tydelige rettigheter til å utøve utmarksbruk også ved hjelp av moderne hjelpemidler. Får man ikke tilbake de rettigheter man er fratatt, vil motorferdselloven fortsette å være et eksempel på den diskrimineringen og ødeleggelse av samisk og kvensk kultur vi har sett i årtier.

Plan og bygningsloven er både omfattende og detaljert, og dessverre ivaretar den eksempelvis ikke sjøsamisk bomåter. Gjennom strandsone-bestemmelsene er sjøsamiske samfunn forhindret fra å bygge bo- og levebygg i umiddelbar nærhet av sjøen. På denne måten forhindres den tradisjonelle sjøsamiske måten å bo og leve på.

Sametinget ber om at plan- og bygningsloven ivaretar samisk bruk av naturen og samiske bomønstre.

Naturmangfoldslovens negative konsekvenser for samisk naturkulturbruk er beskrevet under Pilar 5, tiltak 5.4 og 5.5.

Sametinget ber om at lovverk som motorferdselloven, Naturmangfoldsloven, plan- og bygningsloven må endres, implementere og anerkjenne samisk naturbrukskultur, og ta vekk

direkte diskriminerende lovhjemler.

Likestilling i reindrifta

Samiske kvinner har en lang historie i reindrifta. Tradisjonelt sett har kvinner stått sterkt i reindrifta, med rett til egne dyr. Etter endringene i reindriftsloven i 1978 ble reindriftnæringa konsesjonsbelagt og foreslått endret slik at det kun ville bli tillatt med ett reinmerke per familie, dette favoriserte mennene, etter modell i jordbruket. Dette førte til reduksjon av kvinneandelen og kvinners verdi i reindrifta. Dette er et eksempel på hvordan strukturer etter fornskningspolitikken, også etter at den aktive fornskningspolitikken er avsluttet, svekker den samiske kulturen samlet sett.

Åndelighet og samisk verdensbilde

Åndelige verdier er en viktig del av samisk og kvensk identitet, både innen helse, pleie og omsorg – og også som del av vår levemåte og verdensbilde med naturen i sentrum. I tillegg har samer fortsatt en natur- og åndelig nærhet innenfor mange samiske områder.

Kristendommen, og spesielt læstadianismen, står sterkt. Mennesker har generelt et nært forhold til sin tro. Samtidig har kristendommen bidratt til å rive ned mye av den naturreligionen som fantes.

Naturreligionen faller også sterkt sammen med vår naturbrukskultur. Mange samers psykososiale helse ivaretas ofte gjennom kontakt med naturen. Som følge av sterk fornskning og kirkens virke, har vi fortsatt knyttet både tabu og skam til deler av de komplementære og tradisjonelle behandlingsformer, som et tillegg til konvensjonell medisin.

Samisk tradisjonell åndelighet må anerkjennes og gis samme muligheter for vekst som den kristne tradisjon.

6. Sak 10/24: Pilar 4 - Forebygging av konflikter

Erstatter rådets forslag:

Innledning

Sametingets overordnede kommentarer til konfliktdepende tiltak.

Sametinget er enig med Sannhets- og forsoningskommisjonen i at konfliktforebygging er en forutsetning for fremtidig forsoning, og legger til grunn at forebyggingen må skje gjennom oppfyllelse av menneskerettigheter og endring av samfunnsstrukturer som er arvet fra fornskingen.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens vurdering i at press på tradisjonelle næringer og bruk av areal og utnyttelse av naturressursene er et gjennomgående tema og en grunnleggende årsak til konflikt mellom ikke bare den norske og den samiske befolkningen, men også internt i det samiske samfunnet.

En rekke tiltak de senere årene har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder både til lands og på sjøen, i tillegg til at enkelte grupper har fått større rett til å bruke utmarken enn andre. Summen av dette har betydelige konsekvenser for det samiske samfunn. Sametinget erkjenner at det vil være konflikter knyttet opp mot rettigheter til land og vann og forvaltningsmessige og rettighetsmessige skjevheter internt i det samiske samfunnet. Det å få både kartlagt og lagt til rette for en god forvaltning og likeverdighet er av særlig stor betydning for oppfølging av kommisjonens rapport og forslag til tiltak.

Sametingets støtter kommisjonen i at latende og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket dialogen og økt konfliktnivået, at dette er et samfunnsproblem og at urfolk og minoriteter er en særlig utsatt gruppe. Men Sametinget bemerker også at kommisjonen synes å i svært stor grad å ha definert det samiske samfunnet ut fra reindriftsnæringens ståsted og foreslått konfliktdempende tiltak ut fra dette. Sametinget påminner igjen om at det samiske samfunnet er svært mangfoldig og at manglende likeverd er en stor del av konfliktnivået.

Sametinget vil fremheve at samepolitikken er basert på samenes kamp for en anerkjennelse av våre individuelle og kollektive rettigheter og menneskerettigheter som folk og urfolk og at disse rettighetene i stor grad fortsatt ikke respekteres.

Kommisjonens forslag til tiltak pilar 4:

Forebygging av konflikter

Tiltak 4.1

Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022: 9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter.

Dette tiltaket er behandlet under plenumssak «Sannhet og forsoning – Menneskelige omkostninger»

Tiltak 4.2

Det bør opprettes et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale minoriteter, berunder former for selvbestemmelse.

Sametinget mener dette tiltaket må vurderes av nasjonale minoriteter.

Tiltak 4.3

Kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark/Finmark/Finmarkku i tråd med folkeretten. Denne må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt og nasjonale minoriteters bruksrettigheter etter bevd og alders tids bruk.

Sametinget viser til at det i 2024 er 17 år siden Samerettsutvalget II leverte sin utredning i NOU 2007: 13 Den nye sameretten. Sametinget viser til at Samerettsutvalget II sine viktigste anbefalinger var forslag til lovgivning om kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser sør for Finnmark, en ny forvaltningsordning for disse områdene og en lovregulering av konsultasjonsretten. Sametinget konstaterer at det eneste punktet som så langt er konkret fulgt opp av norske myndigheter er lovfesting av konsultasjonsretten. Oppfølgingen av

forslagene til lover om rettskartlegging og anerkjennelse av rettigheter og ny forvaltningsordning av land og vann fra Troms fylke og sørover fremstår fortsatt som uavklart til tross for gjentatte oppfordringer fra Sametinget til en rekke ulike regjeringer.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter. Sametinget ønsker fortsatt fortgang i dette kartleggingsarbeidet og ser det som meget problematisk at oppfølgingen av Samerettsutvalget II (SRU II) har tatt så lang tid. Dette samtidig som arealinngrepspresset øker og gammel kunnskap basert på en muntlig overleveringstradisjon forsvinner med den eldre generasjon samer. Sametinget vil også påpeke at kartleggingsprosessen må ha fokus på fastboendes samers rett og bruk av utmarka.

Sametinget ser det som uholdbart at regjering etter regjering har lagt lovforslagene i skuffen og understreker at det nå har gått så lang tid at denne sendrektigheten i seg selv nærmer seg å kunne anses som et brudd på samenes rettigheter og menneskerettigheter.

Tiltak 4.4

Kommisjonen viser til NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark og oppfordrer til at forslagene i disse utredningene følges opp.

Sametinget behandler Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om at NOU 2007: 13 Den nye sameretten i tiltak 4.3

Sametinget støtter kommisjonens syn på at myndigheter har forvaltet fjordressursene uten tilstrekkelig hensyn til hverken den samiske eller kvenske tradisjoner, noe som gradvis har redusert livsgrunnlaget for innbyggerne og bidratt til press på sjøsamisk og kvensk kultur.

Sametinget har ved flere anledninger støttet Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) anbefaling om at sjøsamenes rett til fiske bør sikres bedre i regelverket enn hva som er tilfellet i dag. Dette omfatter også at lovgivningen sikrer at inngrep som kan innvirke på sjøsamenes materielle kulturgrunnlag blir tilstrekkelig utredet.

Sametinget oppfordrer nok en gang myndighetene til å følge opp tiltakene i NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark.

Tiltak 4.5

Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur.

Sametinget støtter dette forslaget og påminner om at denne kartleggingen også må inneholde reindriftsnæringens bruk av nye arealer, slik som jordbruksarealer som er tatt i bruk til beiteland.

Sametingets forslag til tiltak under pilar 4: Forebygging av konflikter

Tiltak 4.6

Andre tiltak som vil være konfliktdepende

Tanavassdraget:

Laksefiske i Tanaelva, også kjent som Deatnu, er dypt forankret i samisk kultur. Laksen i Tanaelva har lenge vært en viktig matressurs for det samiske folket. I tillegg fungerer laksefiske

som en sosial arena, der kunnskap, historier og tradisjoner deles mellom generasjoner. Det er en bærer av samisk kultur og identitet og er en del av den unike elvesamiske kulturen med en rik kulturarv der lokal og tradisjonell samisk kunnskap om vassdraget står sentralt. I dag er laksefiske en lokal industri i kombinasjon med landbruk, villmarks forvaltning og andre leveveier.

I 2017 forhandlet Norge og Finland om forvaltning av Tanavassdraget, uten medvirkning fra verken Tanavassdraget Fiskeforvaltning eller Sametinget. Forholdet ble påklaget til Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite som konstaterte at avtalen «- har gitt rettigheter til finske hytteiere som gir dem økonomisk gevinst og involverer nye bruker grupper». Komiteen oppfordret derfor i 2019 statsråden til å ivareta norske interesser ovenfor finske myndigheter. Avtalen med Finland ser ut til ytterligere å redusere laksefiskets kulturbærende dimensjon.

Sametinget har allerede vedtatt at man ønsker en forvaltningsrevisjon av lakseforvaltningen i Tanavassdraget og mener dette kan være en del av en tiltakene i forsoningsprosessen.

Sjølaksefisket

I likhet med laksefiske i Tanavassdraget er sjølaksefisket en bærer av samisk kultur og identitet, og en del av kombinasjonsnæringer som kjennetegner sjø- og kystsamisk bosetning. Imidlertid er bestanden av atlantehavslaks synkende og sjølaksefisket blitt regulert kraftig på dette grunnlaget.

En gjennomgående utfordring med de sjøsamiske og kvenske kombinasjonstilpasningene er at de ulike forvaltningssektorene ikke klarer å fange opp helheten. Dette skyldes at hver sektor har sin egen tilnærming og politikk.

Landbrukssektoren, for eksempel, er i stor grad styrt av stordriftsfordeler som preger dagens landbrukspolitik. Dette kan ofte være i konflikt med de småskala, mangfoldige tilpasningene som er typiske for sjøsamiske og kvenske samfunn. Fjordfisket, på den annen side, er preget av en rekke reguleringer. Disse reguleringene kan ofte være restriktive og ikke ta hensyn til de unike aspektene ved sjøsamisk og kvensk fiskepraksis.

Laksefisket har alltid vært av stor betydning for sjøsamiske og kvenske husholdninger, både økonomisk og kulturelt. Men dette fisket er forvaltet av Klima- og miljødepartementet, som kan ha andre prioriteringer og retningslinjer.

Samlet sett viser dette at det er behov for en mer helhetlig og integrert tilnærming til forvaltning av sjøsamiske og kvenske ressurser og praksiser. Dette vil bidra til å bevare og fremme deres unike kulturelle og økonomiske tilpasninger. Utmarksnæringer og høstinger er i dag i sterk tilbakegang og truet av friluftsjakter og vern av naturområder. Forskrifter fra Klima- og miljøverndepartementet og Miljødirektoratet fremstår ofte som begrensninger for lokal ressurshøsting, helt i henhold til det kommisjonens synliggjøring av norsk naturforvaltnings negative påvirkning på samisk naturbruk. Av den grunn ber vi om at forvaltning av sjølaksefisket flyttes til Nærings- og fiskeridepartementet.

Sametinget mener at om det skal gjøres innskrenkninger i høsting av lakseressursene i sjø, så må det også gjøres tilsvarende innskrenkninger i elv, og da skal lokale rettigheter gå foran tilreisendes rekreasjonsmuligheter. I tillegg må det på plass forvaltningspraksis som utreder hvilke konsekvenser reguleringer av sjølaksefisket har på samisk kultur og identitet i sin bredde.

Reindrift

Reindrift er en viktig del av samisk kultur og i mange områder den viktigste bærer av samisk språk. I Norge er reindriften lovmessig knyttet til slekt og etnisitet: det er kun samer og de familier som har reinmerke, som kan drive med rein.

Reindriften er også tett forbundet med hele samfunnet, men all den tid lover og forskrifter legger opp til at store deler av Norge er definert som reindriftsland, og at reindriftnæringen har blitt gitt større beskyttelse i lovverket enn det andre samer og lokalbefolkningen har. Dette har gitt næringen mulighet for ekspansjon, men har også redusert mulighetene for andre. Denne politikken fører blant annet til at man mister disposisjonsretten til egen eiendom, noe som gir seg utslag i at man ikke kan ta i bruk arvede familieeiendommer og man kan ikke utvikle eiendommene verken til nærings- eller boformål.

Sametinget ser nå en reindriftnæring som med dagens reintall, stadig har behov stadig nye arealer for å oppnå den fleksibilitet til beite som klimaendringene nå krever.

Sametinget erkjenner de utfordringene til dyrevelferd og rovdyrskader som en stadig mer presset næring nå står ovenfor. Samlet sett påfører disse utfordringene, ikke bare økonomiske og driftsmessige konsekvenser for reindriftnæringen, men også høyt konfliktnivå og svekket legitimitet i samfunnet rundt.

Sametinget mener reindriftnæringen nå står ovenfor et veiskille der en må velge mellom å videreføre dagens struktur med de utfordringene vi nå opplever, eller gi næringen de forutsetninger som kreves for å ha bærekraft i fremtiden.

Sametinget mener et forsonende tiltak er å gjennomgå eksisterende reindriftslov, der blant annet ser på om dagens reintall, antall enheter, størrelsen på enhetene, og antall mennesker tilknyttet næringen er til gagn for reindriftsbefolkningen selv og samfunnet for øvrig, noe som også er eksisterende reindriftslov sin intensjon. Sametinget mener også at revisjon av reindriftsloven må skape mer likeverdighet mellom all utmarksbruk og ha som et minimum at den er harmonisert med dagens plan og bygningslov. En revisjon av reindriftsloven er et svært viktig skritt for næringens fremtidige legitimitet og for å oppnå mål om likeverd mellom majoritetsbefolkningen og minoritetene; styrket mellommenneskelig tillit og fornyet tillit til politiske institusjoner og prosesser.

7. SAK 11/24: Pilar 5: Implementering av regelverk

Erstatter rådets innstilling:

Innledning

Sametinget er enig kommisjonens konklusjon om at implementeringsgapet er hovedutfordringen innenfor blant annet oppvekst- og helsesektoren, og at dette kan bidra til svekket tillit mellom samene og myndighetene. I mange tilfeller er samiske rettigheter og politiske vedtak i praksis uten forvaltningsmessig reelt innhold. Det gjenstår et gjennomgripende arbeid for å identifisere og håndtere utfordringer som forhindrer implementering av effektive og kvalitetsmessige gode tjenester til samer.

Sametinget støtter også kommisjonens vurdering om at riktig og god kunnskap i offentlig forvaltning og myndighetsutøvelse på alle plan er en viktig forutsetning for å styrke implementeringen av regelverk. Samtidig mener Sametinget at vi bør være åpne for at implementeringsgapet kan ha andre årsaker enn kunnskapsmangel. Kommisjonens kartlegging fastslår at handlingsmønstre, holdninger og strukturer fra fornorskningen fortsatt eksisterer. Dette er viktig å ta hensyn til når vi arbeider med å forbedre implementeringen av regelverk.

Sametinget støtter kommisjonens forslag til tiltak. Sametinget ser det allikevel nødvendig å foreslå ytterligere tiltak, uten at dette er uttømmende.

I tillegg til implementeringsgapet, er hovedutfordringen at samer mangler beskyttelse i lovverket innenfor feltet naturbruk og utmarksnæring. Dette er et av de viktigste elementene i egen kultur. Mange samer har gjennom fornorskningen mistet det samiske språket for flere generasjoner siden, ytre markører som klær anses ikke som viktig, men hele verdensbildet og tilnærmingen til egen kultur, går gjennom ens kultur for naturbruk. For å bøte på dette, må det implementeres lovverk og rammebetingelser som ivaretar utmarksbrukere og utmarksnæringer, jmf egen sak om Utmarksnæring, kombinasjonsnæring og utmarksbruk samt Pilar 3 Kultur og kulturminner.

Kommisjonens forslag til tiltak pilar 5: Implementering av regelverk

Tiltak 5.1

Som et ledd i Stortingets kontroll med forvaltningen bør det settes i gang en gjennomgang av manglende implementering av vedtak i det minoritetspolitiske feltet.

Sametinget deler kommisjonens oppfatning av at manglende gjennomføring av vedtatt politikk er en massiv utfordring. Sametinget slutter seg til kommisjonens anbefaling om at Stortinget, som et ledd i sin kontroll med forvaltningen, setter i gang en gjennomgang av manglende implementering av regelverk.

Sametinget understreker at en slik gjennomgang også bør granske årsakene til at myndighetene ikke har implementert lover, lovfestede rettigheter, vedtak og tiltak som er ment å ivareta den samiske befolkningen. Gjennomgangen må utrede hvilke strukturelle endringer som er nødvendige for at regelverket skal implementeres og for å forhindre implementeringsgap i fremtiden. Gjennomgangen må også inkludere vedtak der fylker og kommuner har ansvar for implementering. Sametingets rolle må også være en del av denne gjennomgangen.

Tiltak 5.2

Kommisjonen oppfordrer myndighetene til å styrke opplæringen om samer, kvener og skogfinner og deres rettigheter for offentlige ansatte.

Sametinget støtter kommisjonens forslag til tiltak. Tiltaket er viktig for at det skal være likeverd for samer, kvener og skogfinner i møte med offentlig forvaltning. Dette skal gjelde på alle myndighetsnivå

Tiltak 5.3

Kommisjonen oppfordrer universitets- og høyskolesektoren til å tilby flere studenter undervisning om urfolk og nasjonale minoriteter.

Sametinget støtter dette og ser det som en naturlig følge av mangelen på nødvendig kunnskap i den offentlige forvaltningen slik kommisjonen påpeker.

Sametingets forslag til tiltak pilar 5: Implementering av regelverk

Tiltak 5.4

Implementering av erfaringsbasert kunnskap i naturforvaltningen

Erfaringsbasert kunnskap i refererer Naturmangfoldsloven til kunnskap som bygger på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen. Dette inkluderer blant annet samisk bruk og omtales også som tradisjonell økologisk kunnskap, erfaringskunnskap, urfolkskunnskap og lokalkunnskap.

I henhold til Naturmangfoldsloven § 8, skal myndighetene vektlegge denne typen kunnskap i saker som berører natur. Det er et viktig prinsipp for å fremme bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet. Den erfaringsbaserte kunnskapen kan bidra til å forstå hvordan vi best kan ivareta og bruke naturen på en måte som er gunstig for både mennesker og miljøet.

Den erfaringsbaserte kunnskapen sier også at naturen skal brukes til sanking og høsting, og mennesket er en del av naturen. En samisk forståelse av dette betyr at vern ikke betyr utestengelse, men involvering og bruk. Dette er direkte motstridende av hvordan Naturmangfoldsloven praktiseres i dag, og er en full fornorskning av den samiske kulturen. Når samer utestenges fra naturen, mister man ikke bare sin mulighet for sanking og foredling til hushold, man mister også hele sitt verdensbilde og selve livsgrunnlaget fremstår som meningsløst.

Denne typen kunnskap omfatter ikke kun vitenskapelige observasjoner, men også kunnskap som er opparbeidet over tid gjennom praktisk erfaring og samhandling med naturen over mange generasjoner. Den er del av samisk levemåte og grunnlaget for hele ens verdensbilde, med svært nøyaktig kunnskap. Sametingets samtykke til Naturmangfoldloven forutsatt at samisk bruk av naturen og kunnskap ivaretas i forvaltningen. Det har ikke skjedd.

Sametingets erfaring er at denne kunnskapen i svært liten grad implementeres og vektlegges i norsk naturforvaltning, og samisk bruk blir i stor utstrekning stemplet som uønsket bruk av naturen. Man ser også utstrakt bruk av Naturmangfoldsloven som begrunnelse for å nekte samer, kvener og andre sin rett til ivaretagelse av egen naturbrukskultur, gjennom Motorferdselloven. Finner man ikke strenge nok paragrafer i Motorferdselloven, så utnyttes Naturmangfoldsloven til å stoppe samisk og kvensk bruk. Det synes åpenbart at samisk naturforståelse og -bruk må implementeres i Naturmangfoldsloven, og Motorferdselloven i sin helhet må endres.

Sametinget henstiller til myndighetene om å igangsette et systematisk arbeid for å iverksette bruk og vektning av erfaringsbasert kunnskap i Naturmangfoldsloven og i all naturforvaltning.

Tiltak 5.5.

Implementering av samisk tankegang og forståelse for naturbruk og naturnæringer.

Sametinget oppfordrer myndighetene til å implementere samers uminnelige bruk av naturen, og deres vernemetode i lovverket. Dette kan enten gjøres ved å utvide reindriftsloven til å være en lov for natur- og utmarksbruk, eller ved en egen lov for dette temaet. Mål for arbeidet er at samer skal få tilbake sin likeverdige tilgang til egen kultur og verdensbilde gjennom å kunne bruke naturen i tråd med egen kultur og vernetankegang.

Tiltak 5.6

Stortinget igangsetter en prosess for å gjennomføre en utredning om Stortingets plikt til å konsultere samiske interesser.

Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk – nordmenn og samer, og det er naturlig at de to folkevalgte nasjonale parlamentene møtes som jevnbyrdig. En konsultasjonsordning mellom Sametinget og Stortinget vil sikre en slik jevnbyrdighet.

Eksempelvis er oppfølgingen av Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport Stortingets ansvar, og oppfølgingen må naturlig nok være konsultasjonspliktig. I tillegg vil det komme andre saker som er naturlig å konsultere på med Stortinget, slik som representantforslag som behandles i Stortingskomiteer uten regjeringsbehandling.

Sametinget legger til grunn at det foreligger en konsultasjonsplikt for Stortinget og imøteser snarlig en videre konsultasjonsprosess med stortingets presidentskap om hvordan dette skal ivaretas.

8. Sak 12/24: Næring

Erstatter rådets innstilling:

Utmarksnæring, kombinasjonsnæring og utmarksbruk

I Pilar 3 om kultur, beskrives den samiske naturbrukskulturen i samiske områder. Denne har gjennom fornorskning vært utsatt for stort press.

Den sterke naturbrukskulturen, har gitt grunnlaget for nærmest all næring og økonomi i samiske og kvenske samfunn i tidligere tider. Utmarksnæringer var utbredt; man sanket, fisket, drev fangst og tok ut virke til båter og eget hushold, og utviklet i tillegg næring rundt dette. Både sjøfiske, børsanking, vedhogst, innlandsfiske, uttak av sennagress og annen sanking, har sitt utspring i en sterk naturbrukskultur.

Blant samer har den sterke naturbrukskulturen alltid gitt grunnlag for næringsutvikling og arbeidsplasser. I dag er flere av disse næringene nærmest utdøende. Noe av dette kan skyldes naturlig utvikling i samfunnet, men en stor andel må også staten ta ansvaret for gjennom lover og forvaltningspraksis som diskriminerer samisk og kvensk naturbrukskultur.

Et eksempel på dette kan være at de de nordligste fylkene, og spesielt i Finnmark og deler av Troms, var utmarka eid av staten eller fellesskapet. Man eide ikke jord selv, men drev sanking og fangst på vår felles jord. Utmarka var for samer, det landbruket var for resten av befolkningen. Man drev dermed utmarksnæring side om side med gårdbrukere, som gjerne også hadde sine utmarkslåtter, setre og annen aktivitet i naturen. I nyere tid har landbruket alltid kunne søke økonomisk støtte til «tilleggsnæring», og dette har da gjerne vært til utmarksnæring som innlandsfiske, bærforedling, gårdsturisme. Men, siden samisk utmarksnæring ikke eide jord, hører de ikke til under «tilleggsnæring» i landbruket, og er dermed avskåret fra det meste av økonomiske virkemidler.

Samtidig er norsk lovverk bygd opp rundt norsk bruk av utmark, noe som man ser klart i både motorferdsellov og annet lovverk om omhandler bruk av natur i kombinasjon av næring. Dette har sammen med forvaltningspraksis som diskriminerer samisk naturbrukskultur, gjort videreutvikling av fremtidsrettet utmarksnæring nærmest umulig. Mange samer har uttrykt stor sorg over at lovverk hindrer både naturbruk og muligheten til å leve av naturen. De få som driver utmarksnæring i dag, lever i stor grad på dispensasjoner fra ulikt lovverk, og med rammebetingelser som gjør en videreføring av samiske utmarksnæring svært krevende. En svært viktig del av samisk næring kveles.

Utmarksnæring har de aller lengste tradisjoner i samiske områder. Etter hvert kom også tamreindrift inn som del av utmarksnæringen. Samisk reindrift fikk etter hvert beskyttelse og ble ansett som samisk næring, mens de resterende næringene basert på naturen, ikke fikk stadfestet sine rettigheter gjennom egen næringslov. Dette har ført til at en næringsaktør har fått makten til å nekte andre aktører tilgang til sine tradisjonelle sankeområder. På den måten oppstår flere konsekvenser: 1) samer mister mulighet å videreutvikle sin naturbrukskultur, og viktig del av identiteten blir borte. 2) det oppstår konflikt internt i samiske grupper. Mens noen har mistet alt, har andre fått så sterke rettigheter at de oppfattes som privilegier. 3) det samiske samfunnet oppfattes ikke lengre som et folk med likeverdige muligheter for næring- og kulturutøvelse. Når viktigste ressurs og rikdom er knyttet til tilgang til felles natur- og naturressurser og denne gis kun deler av befolkningen, skaper det skille mellom folk som oppfattes som ødeleggende for hele den samiske kulturen.

Samiske næringskombinasjoner

Samisk høsting av naturressurser er forskjellig fra det norske begrepet “utmarksnæring”. I Norge refererer innmark og utmark til bondesamfunnets ressursbruk. Innmark er for dyrking og bosetting, mens utmark er ikke-dyrkbare områder eller villmark. Både samer og nordmenn hadde sitt virke i utmarka, samer da gjennom sin naturbrukskultur og nordmenn gjerne som tilleggsbeite og samme sanking av tilleggsressurser til gården. Der var i tillegg gårder i samiske områder, både drevet av samer, kvener og nordmenn, som også benyttet utmarka til tilleggsnæring og kombinasjonsnæring. Det finnes også eksempler på kombinasjonsdrift mellom jordbruk og reindrift og i Maze eide bygdefolket en reinflokk til sitt bruk. I samisk sammenheng har man ingen forhold til at noen deler av naturen er villmark. Alt er i bruk på en eller annen måte. Vi velger likevel her å bruke det norske ordet utmarksnæring for å forklare samisk utmarksnæring.

Samisk ressursbruk er det vi på norsk kaller “kombinasjonsnæringer”. NOU 1988: 42 Næringskombinasjoner i samiske bosettingsområder, beskrev samenes tilpasning som allsidig i kombinasjonen av næringsutøvelse. Dette har vært nødvendig for å overleve i marginale områder. Samene ser på kombinasjoner mellom primærnæringer som en egen type næring, eller “en egen profesjon”. Dette kan også sees på som en egen næringsfilosofi - “meahcásteapmi” - som er en videreføring av tankegangen fra det gamle jeger-samler-samfunnet. Bruk av alle tilgjengelige naturressurser var en forutsetning for livsoppholdelse - “birgejupmi”.

I fjord- og kyststrøk har den samme marin ressursutnyttelse har vært viktig for sjøsamisk kultur og næringsliv. Språk, teknologi og kunnskap har utviklet seg over tusenvis av år og muliggjort en tilværelse som “mearrasápmelaččat” - sjøsamer. Kunnskap om forvaltningen av lokale ressurser, ofte kalt tradisjonsbasert kunnskap, har vært en viktig forutsetning for livet i fjordene.

Kombinasjoner av sjølaksefiske, fjordfiske, havfiske, jordbruk og utmarkshøsting har lenge vært viktig for samisk bosetting. Og Sametinget er enig med kommisjonen om at norske myndigheter har forvaltet fjordressursene uten tilstrekkelig hensyn til hverken den samiske eller kvenske tradisjoner, noe som gradvis har redusert livsgrunnlaget for innbyggerne og bidratt til press på sjøsamisk og kvensk kultur.

Da statlig infrastruktur som skogforvaltning og politi- og lensmannsetat ble utviklet, ble fornukspolitikken styrket. Dette førte til nye begrensninger på bruken av utmarken - “meahcásteapmi”. Dette påvirket alle samer, unntatt de som drev med reindrift. Reindriften fikk et visst vern mot salg av viktige flytteveier og beiteområder i jordsalgsloven av 1862. Men det var liten forståelse for betydningen av utmarksressursene i den lokale husholdsøkonomien, verken for samer eller kvener.

Utmarksbruk er i dag i sterk tilbakegang og truet av friluftsjakter og vern av naturområder. Forskrifter fra Klima- og miljøverndepartementet og Miljødirektoratet fremstår ofte som begrensninger for lokal ressursutnyttelse.

Det nordsamiske ordet “meahcci” betyr mer enn bare natur eller utmark. Det inkluderer både naturgodene og menneskers bruk av dem. “Meahcásteapmi” er hvordan kunnskap basert på erfaring gjør det mulig å høste av naturens gaver på en bærekraftig måte. Dette begrepet gjør skillet mellom natur og kultur meningsløst fra et samisk perspektiv.

Derimot skiller norsk naturforvaltning mellom “naturlandskap” (landskap uten menneskelig bruk) og “kulturlandskap” (landskap påvirket av mennesker). Begge disse to landskapstypene tillegges moralske verdier og favoriseres i form av vern og økonomiske støtteordninger. Men den tradisjonelle samiske bruken av landskapet passer ikke inn i noen av disse kategoriene.

Det er et gjennomgående trekk ved de sjøsamiske og kvenske kombinasjonstilpasningene at helheten ikke fanges opp av de respektive forvaltningssektorer. Utviklingen i landbruket styres av de stordriftsfordeler som karakteriserer dagens landbrukspolitik, og fjordfisket er preget av de reguleringer som er referert. Laksefisket har alltid hatt viktig betydning for kvenske og sjøsamiske

husholdninger og laksefiske var en sentral del av økonomien og kulturen, men forvaltes av Klima- og miljødepartementet

På samme vis som med reindriften er også de sjø- og kystsamiske områdene preget av ressurs- og arealkonflikter. Den aller eldste konflikten er nettopp mellom disse to næringsveiene, men problemene fant i stor grad sin institusjonaliserte løsning gjennom slektskaps- og samarbeidsrelasjonen «verddevuohta» (nordsamisk), «väärtib» (kvensk). Da reindriftsloven ble endret i 1978 ble sytingsrein ulovlig og denne ordningen forsvant. Ikke bare lovregulerte man bort en institusjon for konfliktløsning, men for mange betydde det også at den siste tilknytningen til samisk identitet forsvant. I tillegg forsvant også rettigheter til å bruke blant annet motoriserte hjelpemidler i bruk av utmarka og høstning av dens ressurser. Motorferdselloven definerte kun reindriftnæringen til å ha legitime rettigheter i utmarka, mens hele det samiske folk beviselig har bruk utmarka og dens ressurser til livberging. Denne politikken har ført til at fastboende samer har blitt frarøvet både rettigheter og deres tilknytning til samisk identitet.

Fjordområdene representerer i dag viktige ressurser for konkurrerende interesser i sjøen, først og fremst oppdrettsnæringen. Lakseoppdrett har ekspandert sterkt i fjordene i Nord-Troms og Finnmark, og utgjør i dag store og uavklarte utfordringer for fjordfisket. Møtet mellom oppdrettsnæringen og fjordfisket er også med på å sette rettighetsspørsmål på dagsorden.

Sannhets – og forsoningskommisjonen har gjennom sin rapport hatt en bred drøfting rundt samisk utmarksbruk, utmarksnæring, fjordfiske og kombinasjonsdrift samt konsekvensene av at statlige reguleringer som ikke har ivaretatt den samiske måten å leve på.

Men Sametinget må få lov til å uttrykke skuffelse over at kommisjonen likevel ikke har foreslått tiltak som kan rette opp i noen av den uretten som samer har opplevd og enda opplever i forbindelse med kombinasjonsdrift, utmarksbruk og utmarksnæring. I kommisjonens forslag til tiltak kommer reindriftnæringens behov tydelig frem, mens de andre formene for samisk kultur og næringsutøvelse i utmarka og på sjø mindre vektlagt.

Sametinget kommer derfor med forslag til tiltak her som kan bidra til å rette noe på denne uretten

Fjordfiske har siden tidens morgen bidratt til å opprettholde bosetning og samisk kultur, gjennom kombinasjoner av drift mellom fiske og annen virksomhet. I tillegg til å få anerkjent samers rett til fiske, behandlet i Pilar 4, står fjordfiskene overfor felles utfordringer slik som et regelverk som ikke gjenkjenner kombinasjonsnæringene og dens fleksibiliteter, samt mangelen på en overordnet planlegging som kan ivareta fjordfiskernes interesser.

Eksempelvis styres tildeling av nye oppdrettskonsesjoner av trafikklyssystemet.

Trafikklyssystemet deler kysten inn i 13 produksjonsområder. Hvert område får en farge - grønn, gul eller rød - basert på miljøpåvirkningen fra oppdrettsnæringen. Trafikklyssystemet tar ikke hensyn til samisk bruk av områdene. Sametinget ber om at det utarbeides statlig planretningslinjer som også ivaretar den samiske bruken i planverket for oppdrettslokalisasjoner og konsesjonstildeling.

Det arktiske landbruket er en næring av stor betydning for matproduksjon, bosetning, beredskap, verdiskapning samt samisk kultur. Imidlertid står både næringen og den tilhørende kulturen

overfor mange utfordringer som truer dets eksistens og bærekraft. Effektiviseringskrav fra det industribaserte jordbruket reduserer utnyttelsen av lokale utmarksressurser og øker kostnadene, klimaavtrykket og sårbarheten til næringen. Rekruttering til jordbruket blir også lav og antall bruk reduseres årlig.

Jordbruket i samiske områder har en viktig rolle for å bevare både samisk kultur og samfunnsliv. Ved å anerkjenne jordbruket i samiske områder som kulturbærende for samisk kultur kan man utforme tiltak som vil løfte næringen bort fra nedleggelsesspøkelset. Sametinget mener at det er behov for en strategisk jordbruksplan for de samiske områdene. En slik plan bør inneholde tiltak som stimulerer til økt bruk av utmarksressurser og etablering av tilleggsnæringer som småskalaproduksjon og turisme. Det bør også innføres virkemidler som gjør det lettere å investere i jordbruket, spesielt for unge.

Sametinget påpeker også at dagens rovviltpolitikk og forvaltning påfører beitenæringer en uforholdsvis stor byrde og tap. Vi må også her påpeke at beitenæringenes erfaringsbasert kunnskap ikke anerkjennes eller brukes godt nok i forvaltning av rovviltstammene, og Sametinget viser til våre kommentarer i Pilar 3 og Pilar 5.

Sjølaksefisket er også en del av samisk kombinasjonsnæring og naturbruk, og en viktig bærer av samisk kultur og identitet. Deres situasjon er også svært krevende og Sametinget har behandlet deres situasjon under pilar 4, tiltak 4.6.

Sametinget har gjennom denne tilbakemeldingen synliggjort at samisk næringskombinasjoner og utmarksnæring ikke er blitt ivaretatt i statlige politikk og forvaltning, og har også klare forventninger til at det statlige og regionale virkemiddelapparatet utvikler virkemidler og strategier som er bedre tilpasset næringslivet i samiske områder.

I tillegg er det behov for lovmessige endringer for å bedre rammene for samisk kombinasjons- og utmarksnæring. Sametinget mener det er nødvendig av gjennomgang og endringer i motorferdselslovgivning, Naturmangfoldloven og Plan og bygningsloven. Dette er drøftet og omtalt i Pilar 3, tiltak 3.7, 3.8, 3.9 samt i Pilar, tiltak 5.4 og 5.5.